

Συνηγορία για μία πολιτιστική σύγκλιση της Ευρώπης

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Αρκετοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι, για να μπορέσει η σημερινή Ευρώπη να επιβιώσει μέσα στον σύγχρονο ανταγωνιστικό κόσμο της παγκοσμιοποίησης, θα πρέπει να προχωρήσει με ταχύ βηματισμό στην δημοσιονομική, την τραπεζική και, εν τέλει, στην πολιτική της ενοποίηση. Ωστόσο, η γνώμη αυτή παραλείπει να λάβει υπ' όψη της μια **καίρια παράμετρο**, που προσδιορίζει όλες τις άλλες- την πολιτιστική. Την **διαμόρφωση, δηλαδή, μιας ενιαίας κατά το δυνατόν στάσης των Ευρωπαίων σε θέματα ιδεών, αντιλήψεων και πολιτισμού**. Όπως είχα γράψει χαρακτηριστικά σε δοκίμιό μου το έτος 2009, «μπορεί οι οικονομίες της Ευρώπης στην Ευρωπαϊκή Ένωση να πέτυχαν μεταξύ τους κάποια οικονομική σύγκλιση στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, όμως οι λαοί αυτών των κρατών, όπως φαίνεται και από τα αποτελέσματα πολλών δημοψηφισμάτων, θεωρούν ότι η Ευρώπη θα πρέπει να αποκτήσει ένα πιο ανθρώπινο πρόσωπο, μια μεγαλύτερη πνευματικότητα και μιαν εντονότερη ηθική διάσταση...» (Ν. Ε. Κουράκη, *Κλασσικά Ιδεώδη για μια Σύγχρονη Παιδεία*, Ροές, Αθήνα 2009, σελ. 75).

Πώς, όμως, μπορεί να επιτευχθεί η πολιτιστική αυτή σύγκλιση; Ποιοί είναι, δηλαδή, οι πυλώνες, στους οποίους μπορεί να αναπτυχθεί και να στηριχθεί ένας νέος και ενιαίος Ευρωπαϊκός Πολιτισμός, ικανός να δώσει κοινό όραμα στους ευρωπαϊκούς λαούς και να τους εμπνεύσει στην δημόσια και στην καθημερινή τους ζωή;

Ανατρέχω, για μια πρώτη ουσιαστική απάντηση αυτού του ερωτήματος, στην συζήτηση που είχε γίνει την 28.4.1955 στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, με θέμα «Το μέλλον του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού», και με κεντρικό προσκεκλημένο τον κορυφαίο Γάλλο στοχαστή Αλμπέρ Καμύ (βλ. *Albert Camus κ.ά., Το μέλλον του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004).

Δύο συνάγεται ότι είναι, στην σκέψη του Καμύ, οι βασικοί πυλώνες αυτού του μελλοντικού ευρωπαϊκού πολιτισμού: οι ιδέες του Μέτρου και της Αλληλεγγύης:

«Γνωρίζουμε ότι πιθανόν», υποστηρίζει ο Καμύ (...), «είναι δύσκολο να βρούμε μια [άλλη] εποχή στην οποία να είναι τόσο μεγάλος ο αριθμός των ταπεινωμένων ανθρώπων» (σελ. 24). «... Αναρωτιέμαι αν η απόλυτη πίστη, η τυφλή κατά κάποιον τρόπο, στην δύναμη της λογικής (...), αν αυτή η απόλυτη πίστη στον ορθολογισμό δεν ευθύνεται, κατά κάποιον τρόπο, για την **άμβλυση της ανθρώπινης ευαισθησίας...**» (σελ. 25.) «Το μέτρο, στον Ελληνισμό, αν οι γνώσεις μου επ' αυτού είναι επαρκείς, υπήρξε πάντα η **αναγνώριση της αντίφασης [ορθότερα: αντίθεσης]**, και η απόφαση να διατηρηθεί [αυτή], ό,τι κι αν συμβεί. Μια τέτοια διατύπωση δεν είναι μόνον ορθολογική διατύπωση, ουμανιστική κι ευχάριστη. Στην πραγματικότητα προϋποθέτει ηρωισμό. Έχει οπωσδήποτε πιθανότητες να μας παράσχει όχι την λύση, δεν είναι αυτό που περιμένουμε, αλλά μία **μέθοδο για να προσεγγίσουμε την μελέτη των προβλημάτων** που μας τίθενται και να βαδίσουμε προς ένα υποφερτό μέλλον» (σελ. 34). «Το μεγάλο μάθημα, και το λέω γιατί αντιτίθεμαι κατηγορηματικά στην ιδεολογία των λαϊκών δημοκρατιών, το μεγάλο μάθημα που μας έρχεται από την Ανατολή, είναι ακριβώς **το νόημα της συμμετοχής σε μια κοινή προσπάθεια**, και ουδείς λόγος υπάρχει να απορρίψουμε αυτό το παράδειγμα» (σελ. 35). «**Αυτήν την αλληλεγγύη μπορούμε να την ξαναβρούμε κάθε στιγμή (...)**. Αν συλλογιζόμασταν αρκετά αυτή την εμπειρία [του τελευταίου Παγκοσμίου Πολέμου], είμαι πεπεισμένος ότι θα καταλαβαίναμε καλύτερα την **έννοια του μέτρου που νοείται ως συμφιλίωση των αντιφάσεων [=αντιθέσεων]** και, ιδιαίτερα στον κοινωνικό και πολιτικό τομέα, ως **συμφιλίωση των δικαιωμάτων**»

και των υποχρεώσεων του ατόμου» (σελ. 35-36) (οι υπογραμμίσεις από τον υπογράφοντα).

Οι ανωτέρω επισημάνεις του Καμύ αποκτούν, πιστεύω, στις ταραγμένες μέρες μας, μια διαχρονική αξία. Και φωτίζουν το μεγάλο πρόβλημα της σύγχρονης εποχής, όπως άλλωστε το είχε διατυπώσει και ο δικός μας Άγγελος Τερζάκης: «Σήμερα», έγραφε ο Τερζάκης ήδη το 1973, «έχουμε να κάνουμε μ' έναν κόσμο δίχως κάποιον εσωτερικό του συνεκτικό δεσμό. Ας μην μιλήσουμε γι' απιστία, γι' αποκοπή από την θρησκευτική παράδοση, που πρότεινε ίσαμε προχθές ακόμα κάποιους κανόνες ζωής, προσδιόριζε το ήθος μιας ομοψυχίας. Ας μιλήσουμε κάλλιο για είσοδο σε μια περίοδο της ιστορίας, όπου ο άνθρωπος νιώθει τον εαυτό του ξεμοναχιασμένον μέσα σ' έναν κόσμο πρόσκαιρο, αλλά κι ελκυστικό με την έννοια ότι σε καλεί να τον κερδίσεις γρήγορα και όπως-όπως. Όταν λέμε πως έλειψε ο εσωτερικός συνεκτικός δεσμός από το σύνολο, εννοούμε πως η υπαγωγή του κάθε ανθρώπου σ' ένα συγκρότημα –κοινότητα, κοινωνία, έθνος, ανθρωπότητα– είναι σήμερα μηχανική, όχι ηθική. Εκείνο όμως που συνδέει φυσιολογικά τους ανθρώπους μεταξύ τους δεν είναι η γειτνίαση ή η συμβίωση, είναι το αίσθημα πως υπηρετούν μιαν ενιαία υπόθεση, πως κάποια, πέρα από της ατομικές θελήσεις, αλληλεγγύη τους συνέχει. Πως έχουν συναποδεχθεί, ως είδος, έναν υπερατομικό σκοπό, η πως κάτι υπερβατικό, ιερό, απαράβιαστο, τους συναδελφώνει, κάτω από μιαν

εξουσία υψηλή» (εφημερίδα *Το Βήμα* της 4.2.1973, σελ. 4, οι υπογραμμίσεις από τον υπογράφοντα).

Για την οικοδόμηση μιας ενιαίας Ευρώπης χρειάζεται, λοιπόν, ως συμπέρασμα των ανωτέρω σκέψεων, μια ευρύτερη πολιτιστική σύγκλιση, μια συμφιλίωση αντιθέσεων, κυρίως στον τομέα των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, η ανάδειξη της «αδελφότητας» (fraternité) ως ισότιμης με την ελευθερία και την ισότητα, για να θυμηθούμε με την ευκαιρία αυτή και το τρίτο αλλά ξεχασμένο μεγάλο πρόταγμα της Γαλλικής Επανάστασης του 1789, και, ακόμη, η ενδυνάμωση της ιδέας της αλληλεγγύης ως εσωτερικού συνεκτικού δεσμού προς την κατεύθυνση υπερατομικών σκοπών, όπως ο Κοινοτισμός (ενδιαφέρον είναι, στο πλαίσιο αυτό, το πρόσφατο έργο του Μελέτη Μελετόπουλου *Κοινοτισμός: το έργο του Κωνσταντίνου Καραβίδα και οι συγγενείς προσεγγίσεις*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 2013). Μακάρι να βρεθεί σύντομα ο διανοητής που θα μπορέσει να διαμορφώσει αυτές τις ιδέες σε φιλοσοφικό σύστημα ή έστω σε πολιτικό μανιφέστο και θα δώσει έτσι στους λαούς της Ευρώπης το πνευματικό υπόβαθρο για να έλθουν πιο κοντά μεταξύ τους, στο πλαίσιο μιας ευημερούσας και ενιαίας αλλά, κυρίως, πραγματικά πολιτισμένης Ευρώπης.